

RAMMEPLANENS UTVIKLING FRA 1996-2017 MED FOKUS PÅ KROPP, BEVEGELSE, MAT OG HELSE

En analyse av endringene i rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver, med fokus på innholdet og fremstillingen av fagområdet Kropp, bevegelse, mat og helse

Henrik Nicolai Bråten

kandidatnummer: 826

**Bacheloroppgave. Barndom, helse og livsmestring
[BHBAC3980]**

Trondheim, april 2021

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

DronningMaudsMinne
HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	1
Oppgavens oppbygging.....	1
Bakgrunn for valg av tema.....	1
Problemstilling.....	2
Avgrensning.....	3
Teori.....	3
Regelverksutvikling.....	3
Utvikling av fagområdets navn.....	5
Utvikling av fagområdets fokus på psykisk helse.....	7
Fagområdets utvikling i lys av barnehagens og personalets ansvar og forpliktelser.....	8
Metode.....	9
Kvalitativ forskningsmetode.....	9
Dokumentanalyse.....	10
Gjennomføring av valgt metode.....	10
Kildekritikk.....	11
Analyse.....	12
Utvikling av fagområdets navn.....	13
Utvikling av fagområdets fokus på psykisk helse.....	14
Fagområdets utvikling i lys av barnehagens og personalets ansvar og forpliktelser.....	16
Drøfting.....	17
Utvikling av fagområdets navn.....	18
Utvikling av fagområdets fokus på psykisk helse.....	20
Fagområdets utvikling i lys av barnehagens og personalets ansvar og forpliktelser.....	21
Oppsummering.....	23
Referanseliste.....	25

Innledning

Gjennom tre år på Dronning Mauds Minne høgskole har jeg tilegnet meg erfaringer og en faglig kompetanse jeg aktivt vil anvende i arbeidslivet. Fra studietiden er det mye jeg kunne trukket frem. Det som har vekket interesse er hvordan rammeplanen gradvis har gått fra å være et ukjent dokument for meg, til å bli det viktigste redskapet for å bidra en barnehagehverdag preget av lek, læring, omsorg og trygghet for barna. Den første rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver kom i 1996, og er senere fornyet tre ganger. Siste revidering var i 2017 hvor det kommer frem at «*Barnehagen skal fremme demokrati, mangfold og gjensidig respekt, likestilling, bærekraftig utvikling, livsmestring og helse* (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 9). Rammeplanen skal også favne bredden i det norske samfunnet. Fagområdene er områder som barnehagen er forpliktet å jobbe med. I denne oppgaven har jeg fokusert på fagområdet *Kropp bevegelse, mat og helse*. Dette fagområdet er stadig aktuelt, i lys av dagens fokus på kropp og mat, men også med tanke på endringene som har vært på dette området fra 1996 og frem til i dag.

Oppgavens oppbygging

I denne bacheloren vil jeg først gjøre kort rede for bakgrunnen for valg av tema, problemstilling og avgrensninger. Videre består den av en teoridel, hvor jeg vil belyse rammeplanen som forskrift, samt en generell redegjørelse av fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse*. Jeg vil så redegjøre for temaene 1) utvikling av fagområdets navn, 2) utvikling av fagområdets fokus på psykisk helse og 3) fagområdets utvikling i lys av barnehagens og personalets ansvar og forpliktelse. Deretter vil jeg begrunne mitt valg av dokumentanalyse som metode for denne oppgaven og gjøre en analyse av de tre overnevnte temaene. Avslutningsvis drøftes redegjørelsen og analysen, før funn oppsummeres til slutt i oppgaven.

Bakgrunn for valg av tema

I studietiden har jeg tilegnet meg mye kunnskap om barn, barndom, lek og læring i barnehagen, samt sett hvordan ulike barnehager jobber med rammeplanen som styringsdokument i hverdagen. En svært variert hverdag med mulighet for å tilegne meg erfaringer og kunnskap har gjort at jeg ønsket å skrive en noe annerledes bacheloroppgave fra det som har vært «normen» ifølge mine forelesere. Jeg har valgt å gå bort fra en feltstudie med intervju eller observasjon og prioritert dokumentanalyse. Noe av valget for dette ligger i covid-19 situasjonen hvor det har vært utfordrende å skaffe informanter og der mye av hverdagen har blitt flyttet over til den digitale verden. En litteraturstudie ved bruk av dokumentanalyse vil derfor være bedre med hensyn til datainnsamling og analyser.

I undervisningen har det vært fokus på at studentene skal bli kjent med rammeplan. Likevel ønsker jeg å trekke frem praksisperiodene som svært lærerike når det gjelder å bli kjent med rammeplanens innhold. Grunnen til dette er at jeg da har sett hvordan ulike barnehager anvender rammeplanen i sitt daglige virke, samt at jeg har fått mulighet til å diskutere og reflektere over konkrete situasjoner med utgangspunkt i rammeplanen. Etter hvert som jeg har fått bedre kjennskap til rammeplanens innhold har fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse* særlig fattet min interesse. Dette har resultert i praksisoppgaver med utgangspunkt i det fagområdet. Bakgrunnen for min interesse for fagområdet, er et resultat av mange faktorer. Jeg opplever at dette fagområdet kan være relevant i mange unike situasjoner i en travel barnehagehverdag. Som utdannet barnehagelærer skal man ha kunnskap om rammeplan, samt hvordan fagområdet gir store muligheter skape engasjement og interesse for barna i barnehagen.

Størst betydning hadde nok praksisplassen fra høsten 2020. Her fikk jeg jobbe konkret med fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse*, og jeg fant tidlig ut at jeg ønsket å se nærmere på hvordan barnehagen, og da småbarnsavdelingen, arbeidet med dette fagområdet. Jeg fikk da en unik mulighet til å se nærmere på både de ansatte og barna sitt forhold til fagområdet, både gjennom å studere måltidsituasjoner, frilek og pedagogiske aktiviteter knyttet til innholdet i fagområdet. Herunder bevegelse og kroppslighet blant annet.

Problemstilling

Interessen for rammeplanens fagområde *Kropp, bevegelse, mat og helse* gjennom praksisperioder har da resultert i følgende problemstilling:

*«Hvordan har innholdet og fremstillingen av fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse* i rammeplanen forandret seg fra 1996-2017?»*

Hovedvekten i problemstillingen ligger i «innholdet» og «fremstillingen». Jeg har valgt å se på hvordan disse to begrepene har utviklet og endret seg i fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse*. Med bakgrunn i at jeg ønsket et godt bilde av fagområdets utvikling, har jeg valgt å ta for meg alle tidligere rammeplaner. Dette gir et tidsspenn fra 1996-2017 som gir rom for drøfting av problemstillingen opp mot samtidige endringer i samfunnet som kan hatt påvirkning på rammeplan.

I tråd med rammeplanens utvikling har fagområdets navn også vært i endring. For å ikke skape forvirring videre i oppgaven vil jeg i det videre anvende det gjeldene navnet på fagområdet slik som det fremkommer i rammeplan for barnehager 2017 *Kropp, bevegelse, mat og helse*.

Avgrensning

Ved oppstarten av oppgaven planla jeg å gjennomføre en dokumentanalyse av hele fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse*. Etter hvert som jeg jobbet med oppgaven og satt meg grundigere inn i de ulike rammeplanene og fagområdet, har jeg måtte avgrense oppgaven til en dokumentanalyse basert på et utvalg av innholdet. Oppgaven vil derfor ta for seg tre hovedtemaer: 1) utvikling av fagområdets navn, 2) utvikling av fagområdets fokus på psykisk helse, og 3) fagområdets utvikling i lys av barnehagens og personalets ansvar og forpliktelser.

Ny rammeplan for barnehager vedtas i 2006 og samtidig opphører forskriften fra 1996. Fem år senere i 2011 kom det en revidering av 2006-planen. Den reviderte versjonen innhold mindre endringer. I denne oppgaven vil det være den reviderte versjonen av 2006 rammeplanen jeg tar utgangspunkt i.

Rammeplan er et komplekst dokument hvor innholdet må ses i en helhetlig sammenheng. På grunn av rammeplanenes kompleksitet vil det ikke være mulig å få en helhetlig forståelse av rammeplanen som et arbeidsdokument eller det valgte fagområdets utvikling gjennom denne oppgaven alene. For å få et godt utbytte av oppgaven vil det derfor være fordelaktig at man har inngående kunnskap om rammeplanens formål og innhold, samt barnehagesektoren i et historisk perspektiv.

Teori

Regelverksutvikling

Lov om barnehager (Barnehageloven, 2005) og rammeplan for barnehagen er de to viktigste dokumenter i det daglige arbeidet i barnehagen. Rammeplan for barnehagen er en forskrift som er underlagt og har hjemmel i barnehageloven. Rammeplanen stiller krav til personalet og hvilket innhold og oppgaver barnehagen skal oppfylle. I 1975 ble den første barnehageloven vedtatt og ble derav juridisk forpliktende for barnehager. Dette ble ansett som en stor milepæl i barnehagehistorien (Korsvold, 2020). Da den første rammeplan for barnehagen kom i 1996, var den for mange et sterkt signal om at barnehagen ikke lenger skulle være et velferdstilbud, men en pedagogisk virksomhet med økt fokus på barnehagenes innhold og oppgaver (Nordtømme, 2016). Dette ser vi blant annet gjennom sitatet: «*Målet med rammeplanen er å gi barnehagens personale og samarbeidsutvalg en forpliktende ramme å arbeide etter i planleggingen, gjennomføringen og vurdering av barnehagens innhold*» (Barne- og familiedepartementet, 1996, s. 7). Det var et ønske fra politisk hold at man skulle øke barnehagedekningen, samt sikre at barn fikk et barnehagetilbud preget av kvalitet og likeverdighet. Kvaliteten skulle opp, og barnehagetilbudene rundt om i Norge skulle bli både mer enhetlige og mer pedagogiske.

Da ny barnehagelov trådte i kraft i 2005, erstattet den tidligere versjon fra 1995. Formålet med endringen var å øke barnehagenes forutsetninger til å gi omsorg og et bedre og høyere pedagogisk tilbud (Regjeringen, 2005). I 2006 ble barnehagesektoren flyttet fra Barne- og familiedepartementet til Kunnskapsdepartementet. Denne endringen resulterte i et økt fokus på kvalitet, og da spesielt rettet mot økt kompetanse blant personalet i barnehager (Gulbrandsen, 2007). I tillegg var det ønskelig å styrke sammenhengen mellom skole og barnehage. Samme år trådte en ny rammeplan for barnehagen i kraft. I 2006 rammeplanen ble barnehagens pedagogiske innhold tydeligere. I de kommende årene ble det rettet en økt oppmerksomhet på barn som samfunnsborgere, og barnehager som en arena for læring og forberedelse til skolegang (Bleken, 2007). Ny rammeplan for barnehager vedtas i 2017 og samtidig opphører forskriften fra 2006. Denne nye rammeplanen er fortsatt gjeldende pr «april 2021».

Fagområdene i rammeplanen skal gjenspeile barndommens egenverdi og barns interesser, samt fremme trivsel, allsidig utvikling og helse. Samtidig som barnehagene er pliktig å tilrettelegge for at alle fagområdene er gjennomgående i barnehagens innhold (Kunnskapsdepartementet, 2017). De ulike fagområdene er tett knyttet til hverandre, og må som nevnt tidligere hele tiden ses i sammenheng med hverandre (Barne- og familiedepartementet, 1996).

Det som kjennetegner fagområdet, er fokuset det har på barns utvikling knyttet til å bli kjent med seg selv og verden gjennom å bli bevisst på egne og andres grenser. Begrepet kroppslighet kommer til uttrykk gjennom ulike aspekter, men kan beskrives best ved at det handler om å tilegne seg erfaringer gjennom den frie og uorganiserte leken (Moser, 2018). I denne prosessen handler det om at barnet skal få anledning til å bli kjent med egen kropp og begrensninger ut ifra individuelle forutsetninger, samtidig som barna tilegner seg erfaring med ulike kommunikasjonsformer. For å sikre kroppslig utvikling konkretiserer fagområdet spesifikt at barn skal tilegne seg erfaringer med å bruke sanseinntrykk, ulike motoriske ferdigheter, koordinasjon, og kroppsbeherskelse (Barne- og familiedepartementet, 1996). En viktig del av det å bli kjent med egen kropp og videreutvikle ferdigheter er å oppleve forskjellige utfordringer, i ulike omgivelser og situasjoner. Med dette som utgangspunkt sier fagområdet at det er viktig at barn får erfaringer med kroppslig utfoldelse både ute, inne og gjennom ulike årstider. Videre stilles det tydelige krav til personalet om å skape et miljø som engasjerer barna til varierte og allsidige bevegelser, som bidrar til at barna kan skape et godt selvbylde av seg selv (Kunnskapsdepartementet, 2006).

I tillegg til kroppslighet retter fagområdet søkelys på begrepene mat og helse. Disse begrepene er nært knyttet til hverandre, og det er vanskelig å nevne det ene begrepet uten å

nevne det andre. Ved å knytte helse opp mot fagområdet rettes det oppmerksomhet mot at barn skal tilegne seg kunnskap om sin egen kropp og dens behov, samt tilegne seg grunnleggende kunnskaper om kroppens funksjoner. I denne prosessen legges det opp til at barn skal tilegne seg grunnleggende innsikt av hva som er sunn mat, samt hvordan et sunt og variert kosthold påvirker helsen (Wilhelmsen, 2017). Innholdet i helsebegrepet har vært i stor utvikling, samtidig er det gjennomgående formulering i alle tre rammeplanene barna gradvis skal bli kjent med å tolke kroppens signaler og egne følelser. På denne måten vil barnet bli tryggere på seg selv, som videre vil bidra til en positiv oppfatning av seg selv. I denne prosessen har barnehagen og personalet sentral rolle ved å inkludere og la barna oppleve matglede, matkultur og tilrettelegge for utvikling av god helse (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Utvikling av fagområdets navn

Rammeplan fra 1996 er et omfattende dokument, når de fem fagområdene omtales veksles det mellom begrepene fagområde, lærings-/opplevelsesområde. Avslutningsvis av fagområdene er det konkrete målsetninger barnehagen er forpliktet til å jobbe innenfor.

Et sentralt begrep i det valgte fagområdet er fysisk aktivitet. Dette begrepet blir omtalt slik: «*Fysisk aktivitet og bevegelse er forbundet med utviklingen av motoriske ferdigheter, kroppsbeherskelse, koordinering av bevegelser og mobilitet*» (Barne- og familiedepartementet, 1996). Videre i teksten presiseres det at visuelle og kinestetiske sanseinntrykk ligger til grunn for utvikling av sentrale ferdigheter resten av livet. Det kan neppe overvurderes at barn tilegner seg grunnleggende motoriske/ fysiske ferdigheter for å klare seg på egenhånd videre i livet. Samtidig trekkes det frem konkrete aktiviteter som fremmer barns utvikling knyttet til de sentrale ferdighetene. Eksempel på dette er å utvikle koordinasjon, kroppsbeherskelse og bevegelse. Her må barnehagen gi mulighet til at barn kan hoppe, løpe, skyve og balansere, mens for å utvikle finmotorikk konkretiseres bruk av mindre utstyr som blyanter, kjøkkenredskaper, pensler og malerier (Barne- og familiedepartementet, 1996).

Helsebegrepet kommer første gang til uttrykk i avsnitt tolv i fagområdet, og omtales ved at «*Å kjenne kroppen sin som verdifull innebærer også å respektere kroppens signaler og verne om egen helse og eget ve og vel*» (Barne- og familiedepartementet, 1996, s. 86). Fagområdets innhold uttrykker tydelig at det først og fremst er personalets ansvar å ivareta barnas helse, men at barna kan tilegne seg grunnleggende forståelse for hvordan man kan bidra til å bedre sin egen helse og velvære, gjennom blant annet et sunt kosthold, god hygiene og fysisk aktivitet. *Velvære* kan tolkes at det knyttes opp mot helsebegrepet, uten at det i fagområdet knyttes eksplisitt mot helse. Fagområdets innhold tar samtidig for seg konkrete aktiviteter for å bedre barns helse.

Eksempel på dette er: Pusse tennene, vaske hender, fysisk aktivitet og spise sunn mat. (Barne- og familiedepartementet, 1996).

I forbindelse med 2006 rammeplanen skrev Barne- og familiedepartementet i Ot.prp. nr. 72 (2004-2005) om rammeplanen fra 1996, at «*Rammeplanen er svært omfangsrik. Et tidsriktig regelverk skal ikke være så omfattende, men mer kortfattet og klart*» (Kunnskapsdepartementet, 2016a). Sammen med andre faktorer bidro dette til at 2006 rammeplanen ble mindre omfattende enn den forrige utgaven.

Et av resultatene for 2006 rammeplanen var økning av antall fagområder fra fem til syv. Fagområdet *Kropp, bevegelse og helse* het tidligere *Fysisk aktivitet og helse*. Videre i denne delen av oppgaven er det dette fagområdet jeg vil rette oppmerksomheten min mot, og forsøke å redegjøre for innholdet i begrepene som utgjør fagområdet overskrift, og se på hvordan dette kommer til uttrykk i fagområdet av 2006.

I 2006 rammeplanen dannes det et tydelig skille mellom begrepene *kropp* og *bevegelse*. Barn beskrives som kroppslig aktive, og at samspillet mellom barn ofte starter med kroppslige signaler og aktiviteter, som videre påvirker utviklingen av sosial kompetanse. Videre skal barnehagen bidra til at barn videreutvikler kroppsbeherskelse, ulike motoriske ferdigheter, rytme og følsomhet, samtidig som barn skal få en positiv selvoppfatning gjennom kroppslig mestring. Når man ser på formuleringene av fagområdet knyttet til *bevegelse* fremheves det at barn tilegner seg erfaringer, ferdigheter og kunnskap på ulike områder gjennom sanseinntrykk, allsidige og varierte bevegelser og utfordringer. Gjennom denne prosessen skal barn også få anledning til å bli kjent med sin egen kropp og dens forutsetninger og grenser (Kunnskapsdepartementet, 2006).

Begrepet *livskvalitet* blir for første gang omtalt i fagområdet, og dette tett knyttet opp til helsebegrepet. Forståelsen av helsebegrepet videreføres fra 1996-planen ved å fremme viktigheten av at barn opplever en balanse mellom forskjellige aktiviteter og et variert og sunt kosthold for å utvikle en sunn kropp.

Noen av de største endringene i den nye rammeplanen av 2017, er økt oppmerksomhet på kvalitet i barnehagens innhold og oppgaver. Dette ser vi blant annet ved at det stilles tydeligere krav til barnehagen som en pedagogisk institusjon, og den faglige kompetansen blant personalet.

I fagområdet fremkommer følgende: «*Barnehagen skal legge til rette for at alle barn kan oppleve bevegelsesglede, matglede og matkultur, mentalt og sosialt velvære og fysisk og psykisk helse*» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 31). Dette er sentralt når man skal forstå og arbeide med fagområdet. Med denne setningen som utgangspunkt for begrepet *kropp* er det fysisk helse

som blir mest nærliggende begrepet. I likhet med mange av de andre begrepene blir de sjeldent omtalt alene, men som et element i en helhetlig prosess, og man kan derfor ikke se på begrepene isolert. *Kropp* kommer til uttrykk ved at barna får være i bevegelse, lek og i sosialt samspill, samt oppleve motivasjon gjennom mestring ut ifra egne forutsetninger. I denne opplevelsen er det sentralt at barna blir kjent med egen kropp, og utvikler en positiv selvoppfatning gjennom å bli kjent med egne følelser (Kunnskapsdepartementet, 2017). Med begrepet *bevegelse* er det bevegelsesglede som er det mest beskrivende. I fagområdet omtales begrepet i likhet med *kropp* i sammenheng med mestring, lek, sosial samhandling og oppleve motivasjon, som derfor må anses som viktige elementer for barns bevegelsesglede. Videre kommer det til uttrykk at barn skal oppleve «*Trivsel, glede, og mestring ved allsidig bevegelseserfaringer ute og inn*» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 31).

Barnehager er gjennom arbeidet med fagområdet forpliktet til å bidra til at barn får innsikt i hvordan matvarer produseres, og veien fra mat til måltid (Kunnskapsdepartementet, 2017). Når nærliggende begreper som matglede, matkultur og mat- og måltidsaktiviteter trekkes frem legges det vekt på barns medvirkning, aktiv deltagelse, og gjennom å utvikle gode matvaner danner barn seg grunnleggende innsikt i hvordan sunt og variert kosthold kan bidra til å skape en bedre helse.

Helsebegrepet har vært i stor utvikling og i 2017 rammeplanen knyttes begrepet for første gang opp til både fysisk og psykisk helse. For korrekt oppfatning av hva fagområdets innhold legger i fysisk og psykisk helse henvises det til rammeplanens første kapittel (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 10-14). Her benyttes begrepet livsmestring for å beskrive fysisk og psykisk helse, og kan oppsummeres gjennom setningen «*barnehagen skal bidra til barnas trivsel, livsglede, mestring, og følelse av egenverd og forebygge krenkelser og mobbing*» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13). Livsmestring kan beskrives som de positive kreftene rundt barns liv, og at høy barnehagekvalitet er sentralt for å styrke psykisk helse hos barn (Lekhal & Drugli, 2020). I tillegg videreføres helsebegrepets innhold i at barn skal kjent med egen kropp og kroppens signaler, som har betydning for utviklingen av gode vaner, hygiene og variert kosthold.

Utvikling av fagområdets fokus på psykisk helse

I den første rammeplanen fra 1996 for barnehagens oppgaver og innhold kommer ikke psykisk helse til uttrykk. Fagområdet *Fysisk aktivitet og helse* legger også lite vekt på helsebegrepet til tross for at dette står i fagområdets overskrift. Barnehagen gis i midlertidig likevel et særlig ansvar for å ivareta barns helse. Begreper som kan tolkes i retning psykisk helse finner man i

rammeplanens første kapittel (Barne- og familiedepartementet, 1996, s. 15-17). Her finner man det eneste stedet i rammeplanen hvor begrepet *psykisk* kommer til uttrykk. *Psykisk* knyttes her opp til omsorgssvikt, og viktigheten av personalets rolle som en trygg omsorgsperson, hvis barnet opplever dårlig fysisk eller psykisk behandling av voksne av nære relasjoner. Disse relasjonene kan defineres som barnets primære omsorgspersoner, eller personer som på andre måter har stor påvirkning på barnets liv (Schiefløe, 2011). Helsebegrepet beskrives i fagområdet slikt: «Å kjenne kroppen sin som verdifull innebærer også å respektere kroppens signaler og verne om egen helse og eget ve og vel» (Barne- og familiedepartementet 1996, s. 86).

Ved innføringen av 2006 rammeplanen ser vi en økt bruk av begrepet *psykisk* som nevnes tre ganger. For å ivareta barnets helse skal barnehagen tilby et godt oppvekstmiljø og trygghet mot fysiske og psykiske skadevirkninger. Variert lek, konsentrasjon, læring og kroppslig utfoldelse er begreper som trekkes frem som viktig for utviklingen av barns psykiske velvære. Denne forpliktelsen bekreftes gjennom fagområdets målsetninger (Kunnskapsdepartementet, 2006).

I 2017 rammeplanen kommer begrepet *psykisk helse* til uttrykk. Den økte oppmerksomheten forsterkes ved at *livsmestring og helse* tildeles et eget avsnitt. I avsnittet står det: «*Barnas fysiske og psykiske helse skal fremmes i barnehagen*» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13). Barnehagen skal følge opp dette gjennom å bidra at barn opplever trivsel, livsglede, mestring, følelse av egenverd og forebygge krenkelser og mobbing (Kunnskapsdepartementet, 2017). Innholdet i fagområdet legger vekt på barnehagens og personalets forpliktelse til å tilrettelegge det pedagogiske arbeidet på en slik måte at barn blir inkludert, hørt og oppleve bevegelsesglede, matglede, mental og sosialt velvære og utvikle en god fysisk og psykisk helse (Kunnskapsdepartementet, 2017). Det har vært stort utvikling i rammeplanene i hvor stor grad barnets *indre* følelser har blitt vektlagt og tydeliggjort. Samtidig har begrepet *positiv selvoppfatning* vært videreført gjennom alle rammeplanene. I 2020 ble Barnehageloven endret, og i kapittel VIII (Barnehageloven, 2005, § 41) ble det innført tydeligere ansvar for barnehagene i å forebygge og iverksette tiltak hvis mobbing ble oppdaget. Hensikten med loven var at barnehagen skulle være en arena hvor barn kunne føle seg respektert og trygge i samspill med både andre barn og voksne (Regjeringen, 2020).

Fagområdets utvikling i lys av barnehagens og personalets ansvar og forpliktelser

Som nevnt tidligere har 1996-planen og fagområdet relativt lite fokus på personalets rolle og arbeidsmåter for å nå fagområdets fastsatte målsetninger. Formuleringene handler om barns interesse for å øve opp ferdigheter, og at førskolebarn tilegner seg ulike ferdigheter for å bli

selvstendige borgere i fremtiden. Personalets rolle i arbeid med fagområdet kommer ikke til uttrykk og det pedagogiske arbeidet legges på barnehagen som sådan (Barne-og familiedepartementet, 1996). Ansvar kommer hovedsakelig til uttrykk på to ulike måter. Først ved formuleringene «barnehagen **må**» og det andre omhandler konkrete krav til barnehagens arbeid med fagområdet ved «barnehagen **skal**». Den første formuleringen legger vekt på at barnehagen må legge til rette for trygg lek ute og inne, tilrettelegge for barns individuelle forutsetninger og til at man skal være oppmuntrende ovenfor fysiske funksjoner. Den andre formuleringen legger vekt på sentrale begreper og ferdigheter som er gjennomgående for fagområdets innhold, og anses som viktig for barnets utvikling.

Med 2006 rammeplanen tildeles personalet en tydeligere rolle gjennom barnehagens målsetninger i fagområdene, som fortsatt stilles som et krav. Forventninger knyttet til personalets arbeid med fagområdet formuleres slik: «*For å arbeide i retning av disse målene må personalet*» (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 36).

De siste årene er det fra politisk hold blitt gitt mer oppmerksomhet for å øke kvaliteten i barnehagenes innhold og oppgaver. I 2018 ble bemanningsnorm og skjerpet pedagognorm innført (Utdanningsdirektoratet, 2018). Med 2017 rammeplanen ble det et økt fokus på kvalitet i barnehagene, blant annet gjennom barnehager og personalet ansvarliggjøres i større grad enn i de tidligere forskriftene. Fagområdets innhold legger vekt på at barnehagen skal legge til rette for at barn skal inkluderes samt oppleve mestring og utvikling. Barnehagens ansvar videreføres fra 1996 og 2006-planene gjennom formuleringen «barnehagen **skal**». Personalets rolle blir forpliktende gjennom formuleringen «Personalet **skal**», hvor ordlyden i 2006 var **må**.

Metode

Kvalitativ forskningsmetode

En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til kunnskap (Østbye, 2013). I en forskningsprosess er den valgte metoden et viktig redskap for å fremstille eller etterprøve kunnskap. I valg av metode er det å velge den metoden som egner seg best for å besvare problemstillingen. Forskningsmetode deles inn i to hovedretninger: kvantitativ og kvalitativ forskningsmetode. Bruk av kvantitativ forskningsmetode vil være relevant når man ønsker å samle inn store mengder data, der resultatet er konkrete målbare enheter og tall. Kvalitativ forskningsmetode vil derimot fokusere på en liten mengde data, men gå mer i dybden. Resultatet gir ikke konkrete målbare enheter og tall, men vil kunne gi en mer inngående forståelse for fenomenet eller temaet som studeres. Sammen gir disse to metodene oss en bedre

forståelse for hvordan man kan forstå både samfunnet, institusjoner og menneskers handlinger (Thagaard, 2018).

Dokumentanalyse

Innenfor kvalitativ forskningsmetode har dokumentanalyse vært mye anvendt for å tilegne seg forståelse om samfunnet. Sentrale trekk i metoden er at man benytter dokumenter som representerer fortiden, og som er relevant for fremtidens forskning (Christoffersen & Johannessen, 2012). Her tar man utgangspunkt i allerede tilgjengelig data, som forskeren selv ikke har medvirket i. På grunn av dette bør man ha et kildekritisk blikk på dokumentet, og vurdere hvilken kontekst dokumentet er utformet i (Skovholt & Veum, 2014). Å foreta en kritisk kildevurdering er å vurdere relevansen til dokumentet i forhold til den problemstillingen man ønsker å belyse. Videre bør man vurdere ektheten til det relevante dokumentet, hvor vidt kan man ha tillit til opphavspersonene, og hvilket formål dokumentet har hatt i utgangspunktet. Til slutt skal man vurdere validiteten til det som står i dokumentet, og hvilke motiver opphavspersonen kan ha hatt når dokumentet ble produsert (Dalland, 2017).

Gjennomføring av valgt metode

Metodevalget er gjort på bakgrunn av utarbeidelsen av en problemstilling som tar stilling til hvordan innholdet og fremstillingen i fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse* har utviklet seg fra 1996-2017. Dette medfører at jeg vil gjennomføre en dokumentanalyse, hvor jeg først analyserer temaene som har blitt redegjort i teorien, før jeg videre anvender «resultatene» fra analysen i en drøftingsdel. Der vil jeg se på ulike faktorer som har påvirket fagområdets utvikling.

I analyse av allerede eksisterende dokumenter, bør man starte med å sette seg inn i konteksten rundt dokumentene, tilegne seg utdypende kunnskap om dokumentenes innhold og uttrykk. Man legger da et grundig og faglig grunnlag for sentrale trekk i teksten og innholdets betydning (Dalland, 2017).

Etter å ha bestemt meg for en problemstilling, begynte jeg å søke etter datamateriale som kunne bidra til å gi meg forståelse. I begynnelsen av prosessen søkte jeg på fagområdets ulike navn basert på hva de het i de ulike tidsperiodene. Da erfarte jeg raskt at det var vanskelig å finne faglige artikler og data knyttet spesifikt til fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse*. Dette ble spesielt klart når jeg begynte å samle inn data for 1996 og 2006 rammeplanene. Dette førte til at jeg begynte å lete etter relevant litteratur gjennom andre master- og bachelor oppgaver knyttet til opp mot tematikken barnehager og rammeplan fra et historisk perspektiv. Utover dette har jeg aktivt anvendt stortingsmeldingene Meld. St. nr 41 (2008-2009): Kvalitet

i barnehagen, meld. St. 24 (2012-2013): Framtidens barnehage og Meld. St. 19 (2015-2016): Tid for lek og læring- Bedre innhold i barnehagen.

Kildekritikk

I 1997 kom en seksårsreform¹ som skapte uro i barnehagesektoren. Seksåringene hadde vært sentrale i utviklingen av rammeplan for 1996, og man fryktet nå at dens innhold og oppgaver var for lite tilpasset de minste barna som skulle innrulleres i barnehagen. Barnehagepersonalet fikk dermed nye utfordringer knyttet til en generelt manglende kompetanse knyttet til de minste barnas behov og utvikling. Det er derfor viktig å ha med seg denne kunnskapen inn i de videre analysene, ettersom rammeplan av 1996 kan anses som lite tilpasset barnehagens krav til innhold og pedagogisk forankring for alle barna, like etter publisering.

I 2005 ble barnehagesektoren flyttet fra Barne- og familiedepartementet til kunnskapsdepartementet. Dette førte til barnehagen ble en del av utdanningsløpet i barns livslange læring. Da 2006 rammeplanen kom og erstattet den fra 1996, ser man at den i langt større grad stiller forventninger til personalets kompetanse og for å skape et pedagogisk tilbud preget av kvalitet. Ser man gjennom 2006 rammeplanen vil man se at språkbruken retter stor oppmerksomhet på læringsbegreper som omhandler læringsarena, læringsområder, læringserfaringer, livslang læring og motivasjon for læring for å nevne noen (Utdanningsnytt, 2018), og man ser tydelige likhetstegn med skolen. I utarbeidelsen av 2017 rammeplanen var det mange involverte, deriblant fagfolk fra barnehager, og man kan si at man i større grad balanserte norske barnehagetradisjoner ved blant annet rette mer oppmerksomhet mot lekens egenverdi, mens læringsbegrepene fra 2006 kommer mindre til syne. Betyr dette at barnehagens innhold og oppgaver beveger seg i retning av å markere et tydeligere skille fra skole, eller har læringsbegrepet blitt så implementert i barnehagen at det ikke lenger er behov for å understreke at barnehagens arbeid med fagområdene handler om læring? Det siste høringsforslaget fra nåværende regjering om å kartlegge barns språk før skolestart tyder på det siste (Kunnskapsdepartementet, 2020).

De siste årene har samfunnsdebatten i stor grad handlet om å sikre økt kvalitet i barnehagens innhold og oppgaver, slik at barn får best mulig forutsetninger for å mestre resten av livet. En av grunnene til at rammeplanen av 1996 ble til var for å utjevne de store ulikhetene i barnehagetilbudene rundt om i norske barnehager. Dette skulle videre bidra til en bedre kvalitet i barnehagene. Sammen med rammeplanens utvikling har personalet og barnehagen fått

---

¹ Seksårsreformen gikk ut på at barn skulle starte på skolen når de var seks år. Tanken med seksårsreformen var at barnehagen i større grad skulle likestilles og inkluderes i skolen, og at skolen skulle tilpasse seg barnehagen, samt utjevne sosiale ulikheter (Skjong, 2017).

stadig større forpliktelser for barns trivsel og utvikling. Dette kan vi si forsterkes ved at det signaliseres at det er stort fokus på å sikre høy kompetanse blant barnehagelærere, noe som også gjenspeiler seg i endring i yrkestittel, utdanning og endringer i barnehageloven de siste årene (Tholin, 2015). Ved å vektlegge en god profesjonsutdanning, skaper man en målrettet kompetanse, som bidrar til at man får en mer faglig og helhetlig forståelse for hvordan man skal både se barnet, samt hvordan en skal løse etiske problemstillinger med utgangspunkt i hva som er barnets beste. Men når vi ser på den gjeldende rammeplanen skiller den i svært liten grad mellom de ulike yrkesgruppene som jobber i barnehagen, og at flertallet ikke har pedagogikk som utdanning fra høyere utdanning. Rammeplanen er tydelig på at det er styrer og pedagogisk leder som har ansvaret for å planlegge og vurdere det pedagogiske og didaktiske arbeidet. Bakgrunnen for dette kan være at man mener at for å tilby et barnehagetilbud som bærer preg av kvalitet, kreves det at man har fagkompetanse i planleggingen og vurderingen av det didaktiske arbeidet. Men rammeplanen stiller ingen tydelige krav til om at gjennomføringen av det didaktiske arbeidet må utføres av person med faglig kompetanse.

Med tanke på hvordan situasjonen er i dag, hvor vi har et flertall av ufaglærte, har jeg forståelse for hvordan rammeplanen formuleres, og at det er urealistisk at personer med faglig kompetanse skal ta for seg både planleggingen, gjennomføringen og vurderingen av et didaktisk arbeid. Allikevel sitter jeg igjen med en følelse av man nesten nedprioriterer å anvende den faglige kompetanse i en didaktisk prosess, hvor arbeidet er direkte knyttet til barn, til fordel for å heller bruke kompetansen på å planlegge og vurdere arbeidet. Denne tanken føler jeg også går imot det alle mine praksisveiledere og forelesere har sagt at er det som avgjør om en aktivitet er vellykket eller ikke. For det handler ifølge dem, til syvende og sist, ikke om hvor godt man har planlagt det, men hvordan man som person skaper engasjement og utforsker glede for barna, og hvordan dette igjen bidrar til å skape trivsel og utvikling blant barna, og dermed også sikrer kvaliteten i det pedagogiske opplegget. Jeg vet med erfaring at for å skape en god barn-voksen-relasjon kreves det ingen faglig kompetanse, men jeg tenker at man ved faglig kompetanse har en bedre basiskompetanse. En skal kunne se ting med litt andre briller, og dette kan bidra til barns trivsel og utvikling. Som videre da vil øke kvaliteten i barnehagen. Det er med dette viktig å se kritisk på rammeplanen og dens fagområder for og alltid kunne se barnas beste gjennom dokumentet og dets posisjon i barnehagen.

Analyse

I denne delen av oppgaven vil jeg foreta en analyse av de temaene 1) utvikling av fagområdets navn 2) utvikling av fagområdets fokus på psykisk helse 3) fagområdets utvikling i lys av

barnehagens og personalets ansvar og forpliktelser. Dette vil jeg gjøre gjennom å sammenligne hvordan innholdet og fremstillingene uttrykkes av fagområdet i de ulike rammeplanene, og se hva har endret seg, hva som er videreført og hva som er tilført.

Utvikling av fagområdets navn

I 1996 rammeplanen het fagområdet *Fysisk aktivitet og helse*. Ser man begrepet *fysisk aktivitet* i sammenheng med fagområdets innhold som er: koordinasjon, kroppsbeherskelse, bevegelse og mobilitet, samt at det vektlegges at visuelle og kinetiske sanseinntrykk er grunnleggende for barns utvikling av sentrale ferdigheter. Dette kan skape et inntrykk av at begrepene *fysisk aktivitet* og *bevegelse* er to begreper som knyttes tett til hverandre. Det kan tolkes slik at fagområdets innhold ser på barns utvikling av fysiske og kroppslige ferdigheter som svært sentralt for at barn videre i livet skal bli selvstendige borgere. Denne forståelsen kan videre bekreftes ved at barns utvikling av fysiske og motoriske ferdigheter neppe kan overvurderes, samt at i fagområdets innhold uttrykkes det konkrete aktiviteter for å utvikle sentrale ferdigheter. I rammeplanen av 2006 endres fagområdets navn til *Kropp, bevegelse og mat*. Denne forandringen kan tyde på at man i større grad enn tidligere skiller mellom barns kroppslighet og bevegelser, som kommer til uttrykk gjennom at barn er kroppslig aktive, og barn anvender kroppen for å uttrykke seg. Endringen i fokuset kan signalisere at man i større grad ser på barns kroppslighet som en del av en naturlig endrings- og utvikling prosess, fremfor å se på kroppen som et middel for å tilegne seg sentrale ferdigheter for å bli selvstendige videre i livet.

I alle fagområdene omtales ordlyden «bli kjent med seg selv» men med noe varierende formuleringer. En endring vi ser i denne formuleringen fra de ulike rammeplanene er i 2006 da formuleringen utvides til «*Lærer barn verden og seg selv å kjenne*» (Kunnskapsdepartementet 2006, s. 35). Videreføringen av ordlyden kan tolkes slik at det tydeliggjøres at på sikt skal barna bli aktive samfunnsborgere.

Med 2017 rammeplanen endres fagområdet til *Kropp, bevegelse, mat og helse* kan man si at den er blitt mer kompleks enn tidligere. Grunnen til dette er at begrepene i enda større grad enn tidligere utfyller hverandre, og bidrar til et mer helhetlig syn på barns utvikling. Ser man på innholdet i begrepene *kropp* og *bevegelse* og hvordan disse omtales i fagområdet, ser vi raskt likheter med de tidligere rammeplanene, og da spesielt i 2006. For å beskrive begrepene legges det fortsatt vekt på nærliggende formuleringer som å videreutvikle motoriske ferdigheter, utvikle en positiv selvoppfatning og bli kjent med egne følelser, allsidige og varierte bevegelser.

Helsebegrepet videreføres i alle rammeplanene. I 1996 rammeplanen omtales begrepet for første gang utdypende ved avsnitt tolv i fagområdet. Sammenligner man med de to neste rammeplanene omtales begrepet tydelig i første avsnitt. Det kan derfor tolkes i den retningen at helsebegrepet ble lite vektlagt i innholdet i fagområdet, med tanke på at det var implementert i overskriften. Det man ser gjennomgående er at helse blir knyttet til fysisk aktivitet og sunn mat. I 1996-planen formuleres det konkrete aktiviteter barnehagen skal bidra med for å sikre barn en god helse. I arbeidet med begrepet legges det vektlegges personalets ansvar for å ivareta barns helse, og bidra til at barn tilegner seg kunnskap om egen helse og velvære.

Med 2006 rammeplanen ble det et økt fokus på barns *livskvalitet*, og barnet ble tydeligere plassert i sentrum for barnehagepedagogikken. Bakgrunnen til utviklingen kan knyttes til at barnehagesektoren fikk en tydeligere stemme i storsamfunnet, ved at det ble stilt tydeligere krav til barnehagens pedagogiske innhold og oppgaver.

I fagområdet for 1996 rammeplanen nevnes begreper knyttet til *mat* og *kosthold* kun én gang. Barn kan tilegne seg gir innsikt i hvordan de kan bidra til egen helse. Dette kan tolkes slik at *mat* og *kosthold* i barnehagen ble i veldig liten grad vektlagt, og når det nevnes senere er det knyttet til helsebegrepet. Med rammeplanen fra 2006 anvendes begrepet knyttet til mat og kosthold to ganger i fagområdet og for første gang knyttes relevante begrep til utviklingen av en sunn kropp. Allikevel kan man forstå det slik at synet på mat og kosthold i barnehagen er nokså likt synet man hadde i 1996 rammeplanen. I 2017 trekkes begrepet *mat* inn i overskriften i fagområdet. I lys av dette kan det virke som *mat* får et betydelig større fokus i den nye rammeplanen enn tidligere. Denne tolkningen kan man langt på vei bekrefte når begreper nært tilknyttet *mat* og *kosthold* kommer til uttrykk gjennom matglede og matkultur. Samtidig stilles det tydelige krav til barnehagens pedagogiske arbeid knyttet til mat- og måltidsaktiviteter.

Utvikling av fagområdets fokus på psykisk helse

Barnas fysiske og psykiske helse skal fremmes i barnehagen. Barnehagen skal bidra til barnas trivsel, livsglede, mestring og følelse av egenverd og forebygge krenkelser og mobbing» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13). I denne delen av analysen vil jeg ta for meg temaene psykisk helse, og hvilket fokus det har vært på dette i det utvalgte fagområdet. For å gi et best mulig grunnlag for forståelse av ulike begreper av fagområdet som er knyttet til psykisk helse vil jeg henviser til begreper som omtales andre steder i de ulike rammeplanene. Jeg vil heller ikke spesifikk henviser til begrepet psykisk helse i 1996 og 2006 rammeplanene da det ikke benyttes.

I fagområdet *Fysisk aktivitet og helse* av 1996 rammeplanen legges det vekt på at det er barnehagens ansvar å ivareta barns helse, samtidig som man skal bidra til at barn tilegner seg grunnleggende kunnskap selv for å ivareta egen *helse og ve og vel*. I barnehagens forpliktende målsetninger knyttet til arbeid med fagområdet ser vi formuleringer som *helse og ve og vel*, som kan forsås som en forlengelse av *helse og velvære*. Vi kan si at denne ansvarliggjøringen blir forsterket ved at det poengteres at barnehagens ansatte får en viktig omsorgsrolle ovenfor barna i situasjoner hvor de opplever omsorgssvikt i form av ulike fysiske eller psykiske behandlinger. Med dette som bakteppe kan man tolke fagområdets innhold forståelse av barns *ve og vel og velvære* handler om barns kognitive og affektive opplevelser (Næss, 2001). Den forståelsen kan forsterkes ved barnehagens forpliktelser i utviklingen av barns positive selvpoppfatning og selvstendighet.

I 2006 rammeplanen videreføres ansvaret barnehagen har for å legge til rette for et godt oppvekstmiljø for barn og skape trygghet mot psykiske skadevirkninger. Ordlyden har endret seg fra behandling til skadevirkning fra 1996 rammeplanen. Endringen kan tolkes i den retningen at det ble satt en større oppmerksomhet på hvilken betydning barnets oppvekstmiljø hadde for barnets utvikling av fysiske og psykiske velvære. Ser vi nærmere på ordlyden har den endret seg fra behandling til skadevirkning, ut ifra konteksten kan innholdet i begrepene forstås som ganske like, men 2006 ordlyden retter mer fokus på konsekvensene for barnet, fremfor handlingen til relasjonen. Begrepet *velvære* er videreført i fra rammeplanen i 1996, samtidig som man har utvidet begrepet til *psykisk velvære*. Fagområdets innhold sier at for utvikling av god psykiske velvære er varierte aktiviteter og ferdigheter som bidrar til læring og mestring grunnleggende (Kunnskapsdepartementet, 2006). På denne måten kan det tolkes at rammeplanen og fagområdets innhold mener at barns psykiske velvære avhenger av flere faktorer som, lek, læring, utfoldelse grunnleggende elementer. I 2017 rammeplanen sendes det et tydelig signal når man implementerer begrepene fysisk og psykisk helse og knytter de opp til *livsmestring*, som bidrar til at innhold i begrepet kommer tydeligere frem. Med bakgrunn i dette kan en si at man har videreført den gradvise utvikling i rammeplanene, hvor barnet settes i fokus, og hvor flere elementer bidrar til å skape et helhetlig bilde av barnet. Retter vi oss inn mot fagområdet *kropp, bevegelse og helse* ser vi at begrepet *livskvalitet* er implementert. Begrepet gjøres ikke rede for, men ut ifra konteksten det står i, kan begrepet tolkes et vidt begrepet som dekker alle de overnevnte faktorene knyttet til *psykisk helse*, samt fysisk helse.

Helsebegrepet har hatt fokus gjennom alle rammeplanene, og selv begrepets betydning har blitt utvidet kan vi se at formuleringer knyttet til variert kosthold. Å bli kjent med egne behov og god hygiene er begreper som er videreført gjennom alle rammeplanene. På grunn av

denne videreføringen av formuleringen kan det tolkes som grunnleggende egenskaper som alltid har blitt sett på som viktig å tilegne seg.

Med 2017 rammeplanen kan man si at det sendes et tydelig signal om økt oppmerksomhet på barns psykiske helse, når det i «barnehagens verdigrunnlag» tillegges et avsnitt knyttet til livsmestring og helse. Her legges det et tydelig ansvar på barnehagene om at man skal fremme barnas psykiske helse, ved at barnehagen skal bidra til at barn opplever trivsel, livsglede, følelse av egenverd og forebygge krenkelser og mobbing (Kunnskapsdepartementet, 2017). Ser man videre til fagområdet er det flere av de overnevnte begrepene som vektlegges, selv om man finner de med en annen ordlyd. Grunnen til man ser en økt oppmerksomhet på barn og psykisk helse kan være fordi i samfunnsdebatten at man de siste året hatt mye fokus på psykisk helse. I tillegg har man gjennom økt forskningsfokus på barn fått større kunnskap om de minste barna, og deriblant om betydning av barns første leveår for resten av livet. Barnehagen skal fremme og skape trygge oppvekstmiljøer preget av trivsel, mestring, og følelse av egenverd bidrar man til å gi barna bedre forutsetninger for resten av livet. I denne prosessen handler det om å bidra til at barnet får en positiv selvopfatning. Som er et begrepet som har vært videreført i rammeplanen fra 1996. Med den nye mobbeloven (Barnehageloven, 2005, §41) kan man si at mobbing på alvor ble tatt inn i barnehagen. Bakgrunnen for dette er at det har blitt mer fokus på det i samfunnet, og dermed skapt en bevissthet og debatt om hvor skadelig det kan være for barnets psykiske helse.

Fagområdets utvikling i lys av barnehagens og personalets ansvar og forpliktelser

Jeg vil nå se på hvordan ansvarliggjøringen av barnehagen og personalet kommer til uttrykk både i de ulike rammeplanene og det utvalgte fagområdet. Dette vil bli gjort ved å ta utgangspunkt i redegjørelsen, og tolke hvordan ulike faktorer kan ha bidratt til utviklingen.

I 1996 rammeplanen kommer det til uttrykk at det er barnehagen som ansvarliggjøres i arbeidet med fagområdet, mens det i svært liten grad trekkes frem hvilken rolle personalet har i barnehagens arbeid med fagområdet. En av grunnene til dette kan være hva rammeplanen legger i begrepet barnehagen. Eksempel på dette kan være at man skiller barnehage som institusjon fra personalet, eller at det er tenkt at personalet inkluderes i barnehagebegrepet. Når vi videre ser på målsetningene som barnehagen er forpliktet til å jobbe mot i fagområdet, kan dette oppfattes som store målsetninger med tanke på at de skal ligge i grunn for det daglige pedagogiske arbeidet i barnehagen, store mål med utydelige arbeidsmetoder kan raskt blir oppfattet som uopnåelige eller utfordrende å jobbe mot i det daglig.

Som nevnt i redegjørelsen kommer ansvarliggjøringen av barnehagen i 1996 rammeplanen gjennom begrepene **må** og **skal**. Disse to formuleringene er det viktig å skille, da **må** er et begrep man kan si bare legger et tydelig press på barnehagens, men ikke en forpliktelse. Mens ved bruk av begrepet **skal** er det tydelig at det stilles et krav og en forpliktelse som barnehagen er nødt til å følge for å oppfylle forskriften. Bruken av disse begrepene kan vi se delvis endre seg med 2006 og 2017 rammeplanene.

I 2006 ser vi en endring i ansvarsrollene ved at det stilles krav til både barnehagen som pedagogisk institusjon og personalet i arbeide med målsetningene for fagområdet. Til barnehagen stilles det fortsatt et tydelig krav ved at ordlyden **skal** videreføres fra 1996. Når det gjelder personalets ansvar og rolle i arbeidet med fagområdet, ser vi en midlere formulering ved «*For å arbeide i retningen av disse målene må personalet*» (kunnskapsdepartementet, 2006, s. 36). Ved å skille mellom barnehagens og personalets ansvar kan det forstås som et signal på at rammeplanen i større grad åpner opp for lokale tilpasninger.

En av de tydeligste endringene som kommer med 2017 rammeplanen er at det stilles tydeligere krav til både barnehagen som pedagogisk institusjon og personalet. Ansvaret til barnehagen videreføres fra 1996 og 2006 ved at ordlyden **skal** formuleres i barnehagens arbeid med fagområdet. Når det gjelder ansvaret som rettes mot personalet er formuleringen i mindre grad direkte rettet mot barnehagens overordnede mål, og kan tolkes mer som en kombinasjon av konkrete mål, og arbeidsmetoder. Men for personalet stilles det nå tydeligere krav ved at formuleringen går fra personalet **må** til **skal**. Grunnen til dette kan at man fra politisk hold har rettet oppmerksomheten på å øke kvaliteten i barnehagene gjennom likere barnehagetilbud, og at et av tiltakene for dette er å stille tydeligere krav til hvordan barnehager og personalet skal jobbe med fagområdet.

Drøfting

I årene frem til den første rammeplanen kom i 1996 var barnehagesektoren en konsentrert sektor, som av samfunnet bare ble sett på som en liten aktør (Thoresen, 2005). En av grunnene til dette var at det frem til første halvdel av 1990 tallet bare var et mindretall av de norske barna som gikk i barnehagen (Utdanningsdirektoratet, 2019). En annen årsak var at barnehagene i stor grad ble sett på som et velferdsgode og en tjeneste som bidro til økt likestilling mellom den moderne familiens fremvekst. Den la altså til rette for at begge foreldrene i større grad skulle få delta i arbeidslivet. På bakgrunn av dette var det før 1996 få reguleringer knyttet til barnehager, noe som bidro til store individuelle forskjeller i barnehagetilbud, kvalitet og innhold og oppgaver. Med bakgrunn i redegjørelsen, analysen og dette korte historiske

tilbakeblikket vil jeg nå drøfte hvordan fagområdet *kropp, bevegelse, mat og helse* har utviklet seg fra den første rammeplanen i 1996 til den gjeldende fra 2017. I drøftingen vil jeg ta utgangspunkt i og gå slavisk gjennom de tre nevnte temaene 1) utvikling av fagområdets navn, 2) fagområdets fokus på psykisk helse og 3) utvikling av barnehagens og personalets ansvar og forpliktelser. Rammeplanens innhold skal være tidsriktig, og gjenspeile barnehagens samfunnsmandat og storsamfunnets syn på barn og barnehagesektoren. Derfor vil det være naturlig å berøre omstendighetene rundt rammeplanen, og gradvis drøfte hvordan dette har påvirket fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse*.

Utvikling av fagområdets navn

Gjennom analysen viser det seg at barnehagens fagområde har vært i stor utvikling fra *Fysisk aktivitet og helse* i 1996 til *Kropp, bevegelse, mat og helse* i 2017. I forkant av den første rammeplanen tok barnehagene utgangspunkt i barnehageloven som bare inneholder generelle målformuleringer. Dette førte til at barnehagens innhold i stor grad ble bestemt av personalgruppa og foreldre (Forbruker og administrasjonsdepartementet, 1987/1988). Etter 1996 har innholdet blitt bestemt av og vedtatt av Kunnskapsdepartementet.

I 1996 rammeplanen ble det lagt stor vekt på begrepet fysisk aktivitet. Det kan diskuteres om fysisk aktivitet ble et «paraply»-begrep, som omfavner store deler av fagområdets innhold. Man kan derfor si at innholdet i fagområdet la stor vekt på å utvikle det som omtales som *sentrale ferdigheter* og som i stor grad ble knyttet til fysiske- og bevegelsesaktiviteter. Hvis vi ser fagområdet fra 2006 og 2017 rammeplanene blir begrepet fysisk aktivitet endret til kropp og bevegelse. På denne måten skapes det et tydeligere skille mellom barns kroppslighet og barns bevegelser. Bakgrunnen for denne endringen er at fagområdet har blitt delt opp i flere og mer konkrete begreper. Samtidig kan man se at innholdet i begrepene er utvidet. Det har altså skjedd en konkretisering og utvidelse av begrepene som benyttes i rammeplanenes navn for å gi innsikt i hvilket innhold fagområdet har. Den samme utviklingen kan vi også se i begrepet helse, hvor innholdet i 1996 i stor grad la vekt på helse gjennom fysisk aktivitet, mens man i 2006 ser at helse knyttes i større grad mot barns livskvalitet. Utviklingen av helsebegrepet fortsetter med 2017 planen, hvor helsebegrepet tydelig knyttes mot psykisk helse, samtidig som helsebegrepet ses som et av flere elementer i et helhetlig utviklingssyn på barn.

Den offentlige samfunnsdebatten har bidratt til at rammeplanen og fagområdet har økt sitt fokus på barnehagenes kvalitet, allikevel er det ikke før med 2017 rammeplanen at det ble et økt fokus på mat og måltider i barnehagen. Ser man på fagområdet i rammeplanene 1996 og 2006 er det få tydelige formuleringer knyttet til mat og måltidsituasjoner. I samme tidsperiode

som 2006 rammeplanen kom var det diskusjoner om måltidsituasjon som en viktig pedagogisk arena for barns kroppslige og sosiale utvikling. Diskusjonen endte med at Folkehelseinstituttet i 2007 publiserte et veiledningshefte: «retningslinjer for mat og måltider i barnehagen», som senere ble fornyet i 2011 og 2018. Her er det viktig å trekke frem at barnehager ikke er forpliktet til å anvende den, men at det ble ment som et godt hjelpemiddel for barnehagene. Det er flere grunner til at det er satt et økt fokus på mat og måltider i barnehager. En av dem er at det har vokset en bevissthet rundt at barn spiser ofte to- tre måltider i løpet av en dag de er i barnehagen (Vindvik, 2018), og med det spises de fleste måltidene før skolestart i barnehagen. Man kan derfor si at mat- og måltidsituasjoner er blitt en viktig pedagogisk arena for barns utvikling både kroppslig, deres sosiale kompetanse og for å tilegne seg gode vaner som kan følge de resten av livet. I den gjeldende rammeplanen knyttes mye av arbeidet med mat- og måltidsituasjoner opp mot barnehagens rolle for å skape et godt måltidsmiljø som fremmer helse, mat og matglede. I denne prosessen ligger det også at barn skal tilegne seg innsikt i matens opprinnelse, produksjon og veien fra mat til bord.

Stortingsmelding «Barnehager mot år 2000» (Forbruker og administrasjonsdepartementet, 1987/988) ble sentral i arbeidet med å utvikle den første rammeplanen i 1996. Her ble det lagt vekt på å videreføre den barnepedagogikken som hadde fokus på barn som sosiale og lærende individer. I denne utviklingsprosessen skulle barnehagen bidra til å styrke barnets identitet som en fremtidig borger. Med tydeligere reguleringer i barnehagesektoren ønsket man å skape et barnehagetilbud som var mer nasjonalt likt. Dette kommer til syne ved tydeligere krav til barnehagens innhold og oppgaver i rammeplanen. Videre har dette bidratt til at samfunnets og rammeplanens syn på barn har utviklet seg, og man kan si at fagområdet gjennom de neste rammeplanene endte med å rette større oppmerksomhet mot et helhetlig og et mer komplekst syn på barn enn tidligere. Denne samme utviklingen ser vi i fagområdets overskrift i de nyere rammeplanene. Fra å ha en generell overskrift i 1996, som tok opp to hovedtemaer, ser vi at fagområdene i 2006 og 2017 fikk et økt fokus på at begrepene og deres innhold i større grad skulle beskrive fagområdenes innhold. Med tanke på det økte fokuset på kvalitet i barnehager, og at flertallet av de som jobber i barnehager i dag ikke har barnehagefaglig kompetanse kan man si at det er viktig at rammeplanen fungerer som et godt og brukervennlig arbeidsverktøy (Statistisk sentralbyrå, 2020). Som nevnt tidligere er dette noe Barne- og familiedepartementet også poengterte i Ot.prp. nr. 72 (2004-2005) i deres beskrivelse av 1996 rammeplanen (Kunnskapsdepartementet, 2016a).

Utvikling av fagområdets fokus på psykisk helse

Ser man hvordan rammeplanen og fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse* har tolket og lagt vekt på psykisk helse vil man se at det har vært en stor utvikling. 1996-planen la lite vekt på psykisk helse og i den grad man kan si at det ble gjort var det gjennom å anvende begreper som *ve og vel* og *velvære*. Grunnen til dette kan blant annet være fordi det er hevdet at pedagogikken i 1996 rammeplanen i stor grad var blitt definert av fagpersoner innad i barnehagesektoren, og i liten grad fra et politisk standpunkt. Grunnen for dette var en fraværende samfunnsdiskusjon (Høgskolen i Vestfold, 2009). Dersom man tar utgangspunkt i dette, kan det tyde på at man fra et barnehagefaglig perspektiv ikke hadde en tradisjon for å rette oppmerksomhet mot barns psykiske helse. Det kan langt på vei også bekreftes når man ser i hvor liten grad helsebegrepet generelt ble vektlagt i 1996-planen. Begrepene *ve og vel* og *velvære* kan tydelig knyttes opp imot helsebegrepet, men er for vide og lite definerte til å kunne gi en leser en forståelse av hva de faktisk tar for seg og betydningen av dem. En av de tydeligere måtene 1996 rammeplanen rettet oppmerksomheten mot *psykisk helse* på var ved å knytte omsorgssvikt til fysisk og psykisk behandling, som oppfattes som svært negative og sterke ordlyder. Konsekvensen av dette kan ha ført til en høyere terskel for barnehagen og personalet å iverksette konkrete tiltak for å ivareta barnets helse og velvære. Begrepet *velvære* ble videreført inn i rammeplan av 2006. Man kan allikevel si at begrepet er modernisert til «psykisk velvære». Begge begrepene *psykisk velvære* og *livsmestring* er vide begrep som fører til at forståelsen av innholdet kan tolkes subjektivt ut ifra konteksten.

Hvis man skal forsøke å danne en forståelse av begrepene kan man se til Siri Næss (2001, s. 66) hvor hun definerer livskvalitet som psykisk velvære hvor «*En persons livskvalitet er høy i den grad personens bevisste kognitive og affektive opplevelser er positive og lav i den grad personens bevisste kognitive og affektive opplevelser er negative*». For barn handler de kognitive og affektive opplevelsene om hvordan de fra et subjektivt ståsted opplever det psykososiale miljøet rundt seg, og hvordan man har det følelsesmessig. Hvis man ser på Næss (2001) sin definisjon i sammenheng med formuleringene i fagområdet fra 1996-2017, kan man se at det tydelig er personalets ansvar å ivareta barns helse, skape et godt oppvekstmiljø preget av trygghet, omsorg, lek og læring. Disse endringene kan være noen av flere grunner til at man i rammeplan av 2017 fikk et økt fokus på barns psykiske helse. En annen årsaksforklaring kan være at man har innført ordningen «tidlig innsats» som handler om at alle barn fortjener å få en god start på livet, og ved å bli inkludert, føle mestring og oppleve å være en del av et fellesskap de første årene bidrar til å legge et godt fundament for videre skolegang og resten av livet (Regjeringen, 2019).

Fagområdets utvikling i lys av barnehagens og personalets ansvar og forpliktelser

1996 rammeplanen stilte tydelige krav til barnehagene gjennom ordlyden **skal** i barnehagens arbeid med fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse*, mens formuleringer knyttet til personal utelates. Som nevnt i analysen blir det derfor viktig å avklare hva rammeplanen legger i begrepet barnehage. For å forstå det må man se på side syv i rammeplanen hvor det står «*Forskriften retter seg primært mot barnehagens pedagogiske personale, men det øvrige er medansvarlig for at virksomheten skjer i samsvar med planen og dens intensjon*» (Barne- og familiedepartementet, 1996, s. 7). Man kan derfor med bakgrunn i denne formuleringen slå fast at personalet også er ansvarlig for barnehagens arbeid med fagområdet. Dersom man ser rammeplanen med et kritisk blikk, kan man si at personalets rolle ikke kommer nevneverdig tydelig frem, blant annet med tanke på at rammeplanen består av 150 sider og dokumentet er ment som et arbeidsdokument i det daglige pedagogiske arbeidet i barnehagen.

Gjennom analysen ser vi at barnehagens ansvar videreføres i alle rammeplanene (1996, 2006 og 2017) gjennom formuleringen «*Barnehagen skal bidra til at barna*» etterfulgt av fagområdenes målsetninger. Når 2006-planen blir vedtatt får personalet en tydeligere rolle i arbeidet med barnehagens målsetninger. Fra dette tidspunktet kan man se på barnehagens målsetninger som mer overordnede mål, enn man gjorde med 1996 rammeplanen. Tanken med disse målene er at det skal gi barnehagen konkrete mål for hvordan man skal jobbe med fagområdet, samtidig som foreldre skal kunne forvente at barnehagen jobber i retning av de målsetningene som er knyttet til fagområdet (Barne- og familiedepartementet, 1996). Hvis man ser på innholdet i fagområdets målsetninger, gir de ingen detaljerte anvisninger om hvilke emner eller arbeidsmetoder barnehagen skal anvende. Utfordringen med å utarbeide slike mål som dekker et så vidt spekter, er at det åpner opp for ulike tolkninger og praksiser innad i personalet, og mellom barnehagene. Dette vil videre bidra til at det kan bli vanskelig for personalet å finne gode pedagogiske måter å arbeide mot målsetningene på. Dette vil spesielt gjelde de barnehagene hvor den faglige kompetansen blant personalet er lavt, noe som ikke var uvanlig i den tidsperioden rundt 1996. Formålet med forskriften var at man ønsket en mer regulert barnehagesektor, hvor det pedagogiske tilbudet både skulle heves og bli likere nasjonalt.

I rammeplan av 2006 tydeliggjøres arbeidet rundt barnehagens overordnede målsetninger. Innholdet i målsetningene kan sies å i stor grad være videreført fra 1996, selv om man finner noen endringer i formuleringene. Kravet til barnehagens arbeid med fagområdet videreføres ved at ordlyden **skal** fortsatt anvendes. Men for første gang stilles det forventninger

til personalets arbeid med målsetningene gjennom formuleringer som: «*For å arbeide i retning av disse målene må personalet*» (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 35). Man kan altså si at man i 2006 i større grad skiller mellom hvilket ansvar og hvilke forpliktelser barnehagen har som pedagogisk institusjon. Dette gjelder også hvilket ansvar personalet har for å oppnå barnehagens overordnede mål. Her blir det viktig å vektlegge ordet **må**. For det stilles ikke et krav til personalet, for det overordnede ansvaret ligger fortsatt hos barnehagen som institusjon. Allikevel sender det et tydelig signal om at foreldre kan stille større forventinger til personalets pedagogiske arbeid. Bakgrunnen for å rette oppmerksomheten mot personalet kan være å flytte den faglige refleksjonen og bevisstheten nærmere barna. Dette kan videre diskuteres om det er fordi barnehagesektoren var i en tidsepoke der samfunnsdebatten, som omhandlet økt kvalitet og læringsfokus i barnehagene så vidt hadde startet. I en forlengelse av at rammeplanen ansvarliggjør både barnehagen og personalet, uttrykker den: «*Rammeplanen skal tilpasses varierte driftsformer og lokale forhold og rammebetingelser*» (Kunnskapsdepartementet, 2006, s.7). Rammeplanen kan altså tolkes som mer forpliktende enn det tidligere nevnte sitatet fra rammeplan av 1996.

Utviklingen der rammeplanen blir et enda mer forpliktende dokument ser vi kommer til uttrykk i 2017 rammeplanen, hvor begrepene lokal tilpasning og frihet er fjernet, og det legges vekt på forpliktelser, krav og forventninger. Dette er gjennomgående i både 2017- planen og fagområdet (kunnskapsdepartementet, 2017). I *Kropp, bevegelse mat og helse* kommer dette til uttrykk gjennom formuleringen om at barnehagen **skal** bidra, noe som er videreført fra både 1996 og 2006. Når man ser på utviklingen knyttet til personalet vil man se at deres ansvar likestilles med barnehagen gjennom formuleringen «*personalet skal*». Man kan med utgangspunkt i de overnevnte endringene si at 2017 rammeplanen skiller seg fra de tidligere rammeplanene, ved at det stilles tydelige krav til barnehagens og personalets pedagogiske arbeid knyttet til fagområdet. Det legges også merke til at antallet målsetninger er redusert fra åtte i 2006 til seks i 2017 rammeplanen, og med denne endringen kan vi si at forventningene og kravet til personalet ikke har blitt redusert, men tvert imot økt ved at punktenes innhold er mer omfattende.

Det at rammeplanen og fagområdet har blitt så styrende kan medføre både positive og negative ting. Det positive er at det de siste årene fra politisk hold har blitt lagt ned mye ressurser i å øke kvaliteten i barnehager knyttet til personalet blant annet gjennom å innføre pedagognorm, bemanningsnorm, endring av profesjonsnavn og utdanningsløp. Det som derimot kan være negativt er hvis barnehagene reguleres i så sterk grad fra instanser over at personalet føler de mister muligheten til å praktisere den utdanningen de har. Dette vil videre

føre til behov for en ny kompetanse i barnehagen som er mer rettet mot barns læring, enn kompetanse om barns behov for omsorg og lek, der læring skjer på engasjement fra barna og har utgangspunkt i barns spontane engasjement.

Oppsummering

Gjennom denne bacheloroppgaven har jeg forsøkt å besvare følgende problemstilling: «*Hvordan har innholdet og fremstillingen av fagområdet «Kropp, bevegelse, mat og helse» i rammeplanen forandret seg fra 1996-2017?»*. Dette har jeg gjort ved bruk av dokumentanalyse, hvor jeg har tatt for meg tre temaer innen dette fagområdet for å avgrense oppgaven.

Fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse* i rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver har i stor grad endret seg fra 1996 og frem til 2017. Rammeplanen har gått fra å være et 150 sider langt dokument til i dag på være rundt 40 sider. Noe som har gjort dokumentet langt mer brukervennlig i barnehagens daglige virke. I samme tidsperiode har det vært en stor utvikling i bruk av begreper og innholdet knyttet til disse, og fremstillingen av fagområdet *Kropp, bevegelse, mat og helse*, og som analysen har dreid seg om. I 1996 rammeplanen het fagområdet *Fysisk aktivitet og helse*, hvor begrepet *fysisk aktivitet* var et vidt begrep som dekket mange ulike ferdigheter, mens helsebegrepet i stor grad ble knyttet mot kosthold og fysisk aktivitet. Sammenligner man denne fremstillingen med rammeplan av 2017 hvor fagområdet het *Kropp, bevegelse, mat og helse* ser man at fagområdet er tydeligere i sitt helhetlige syn på barn, ved at sentrale begreper brytes opp, og gir en bedre forståelse av innholdet og fremstillingen i fagområdet.

Et tydelig eksempel på at innhold og fremstilling har vært i stor endring er gjennom fagområdets forståelse av helsebegrepet og *psykisk helse*. Man har gått fra å beskrive barns *psykiske helse* gjennom utydelige begreper som *ve og vel og velvære* til å gradvis gjennom tydeligere formuleringer anerkjenne barns psykiske helse ved å anvende betydningsfulle begreper som livsmestring, mental helse, mestring og psykisk helse. Samtidig er det viktig å ta med seg at den nye rammeplanen bygger på de tidligere, noe som medfører at begreper som *positiv selvoppfatning* videreføres.

Det er mange ulike faktorer som har bidratt til at fagområdets fremstilling og innhold har vært i endring. En av de kanskje største faktorene er hvordan fagområdet gradvis har blitt mer styrende og forpliktende. Det kommer godt til uttrykk når vi ser på hvordan barnehagens og personalets ansvar og forpliktelser har utviklet seg fra i 1996, hvor personalet ikke ble spesifikt nevnt i fagområdet, men hvor det ble stilt tydelige krav til barnehagens arbeid med målsetningene. Til endringer i 2006 hvor barnehagens forpliktelser videreføres, og personalet

får et tydeligere ansvar i arbeidet med fagområdet overordnede mål gjennom formuleringen «personalet **må**». Noen av de største endringene for fagområdet i 2017 var tydeliggjøringen av personalets og barnehagens forpliktelser og ansvar for å bidra til at barn trives og utvikler seg. Dette kommer til uttrykk ved at barnehagen og personalets arbeid med fagområdets overordnede målsetninger får ordlyden **skal**.

Som nevnt i avgrensningen er fagområdet en del av rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, og fagområdets utvikling må derfor ses i sammenheng med hele rammeplanens utvikling. Gjennom hele oppgaven har jeg vekslet mellom å reflektere og drøfte hvordan rammeplan som et nasjonalt styringsdokument, og fagområdet som en del av rammeplanen har vært i utvikling. Med dette som utgangspunkt er det mange samfunnsmessige faktorer som jeg ikke har nevnt eller gått i dybden på i oppgaven som i stor grad har påvirket hvordan rammeplanen har utviklet seg fra 1996-2017 som ville vært interessante, men som får være en oppfordring til senere dypdykk i temaet.

Referanseliste

- Barnehageloven. (2005). Lov om barnehager (LOV-2005-06-17-64). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>.
- Barne-og familiedepartementet. (1996). *Rammeplan for barnehagen*. Oslo.
- Bleken, U. (2007). Barnehagen i samfunnet. I T. Moser, & M. Röhle (Red.), *Ny rammeplan: Ny barneahgepedagogikk?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Christoffersen, L., & Johannessen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Forbruker og administrasjonsdepartementet. (1987/988). *Barnehagen mot år 2000*. St. Meld. nr. 8. Hentet fra Stortinget.no: https://stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1987-88&paid=3&wid=a&psid=DIVL1968&pgid=a_0870
- Gulbrandsen, L. (2007). Barnehageplass: fra unntak til regel. I M. Raabe (Red.), *Utdanning 2007: Muligheter, mål og mestrings*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Høgskolen i Vestfold. (2009). *Alle teller mer*. Tønsberg: Barnehagesenteret. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/rammeplanen/evaluering-av-rammeplanen.pdf>
- Korsvold, T. (2020, desember 8). *barnehageloven*. Hentet mars 25, 2021 fra Store norske leksikon: <https://snl.no/barnehageloven>
- Kunnskapsdepartementet. (2006). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kd/reg/2006/0001/ddd/pdfv/282023-rammeplanen.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2016a). *Tid for lek og læring: Bedre innhold i barnehagen*, Meld. St. 19 (2015–2016). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-20152016/id2479078/sec3>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehagen*. Oslo.
- Kunnskapsdepartementet. (2020, 11 26). *Forslag om plikt til å vurdere barns norskkunnskaper før skolestart*. Hentet fra Regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/contentassets/50bdaa71ee354e789ffef7489ba976df/horing-snotat-forslag-til-endoringer-i-barnehageloven-om-plikt-til-a-vurdere-barns-norskkunnskaper-for-skolestart-med-mer.pdf>
- Lekhal, R., & Drugli, M. (2020, 3 9). *Fire faktorer som fremmer barns livsmestring*. Hentet fra Utdanningsnytt.no: <https://www.utdanningsnytt.no/fagartikkel-livsmestring/fire-faktorer-som-fremmer-barns-livsmestring/111975>
- Moser, T. (2018). Barns kroppslighet som del av barnehagens helhetlige dannelsesoppdrag. I E. B. Sandseter, T. L. Hagen, & T. Moser (Red.), *Kroppslighet i barnehagen: Pedagogisk arbeid med kropp, bevegelse og helse* (3. utg.). Oslo: Gyldendal.
- Nordtømme, S. (2016). Barnehagen i endring- lekens plass og betydning. *Barn: Forskning om barn og barndom i nord*(4). Hentet fra B: <https://www.ntnu.no/ojs/index.php/BARN/article/view/3633/3417>

- Regjeringen. (2005). *Om barnehageloven Ot.prp. nr. 72 (2004-2005)*. Hentet fra Regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-72-2004-2005-/id399361/?ch=1>
- Regjeringen. (2019, 11e 8). *Tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage og skole*. Hentet fra Regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsministerens-innlegg-pa-lanseringen-av-stortingsmeldingen-om-tidlig-innsats-i-barnehage-og-skole/id2677350/>
- Regjeringen. (2020, 4 29). *Barnehagene får en ny mobbelov*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/barnehagene-far-ny-mobbelov/id2700422/>
- Schiefloe, P. M. (2011). *Menneske og samfunn: Innføring i sosiologisk forståelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Skjong, H. (2017, 8). *Reform 97 20 år etter: - Ikke noe som tyder på at det var en utjevnende reform*. Hentet fra Utdanningsnytt.no: <https://www.utdanningsnytt.no/reform-97-skolestart/reform-97-20-ar-etter---ikke-noe-som-tyder-pa-at-det-var-en-utjevnende-reform/177403>
- Skovholt, K., & Veum, A. (2014). *Tekstanalyse: Ei innføring*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Statistisk sentralbyrå. (2020, 06 22). *Ansatte i barnehage og skole*. Hentet fra <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/utdansatte/aar>
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og inlevelse: En Innføring i kvalitative metoder (5. utg.)*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tholin, k. R. (2015). *Profesjonsetikk for barnehagelærere*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thoresen, I. (2005). La småbarn komme til oss. Førskolelærerutdanningen i fokus. *Den Norsk pedagogisk tidsskrift*(2).
- Utdanningsdirektoratet. (2018, 6 18). *manningsnorm og skjerpet pedagognorm – hvordan ligger barnehagene an?* Hentet fra Udir.no: <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/tema/Statistikknotat-bemanningsnorm-barnehage/>
- Utdanningsdirektoratet. (2019, 12 5). *Utdanningsspeilet 2019*. Hentet fra [udir.no: https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/tema/utdanningsspeilet-2019/barnehage/](https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/tema/utdanningsspeilet-2019/barnehage/)
- Utdanningsnytt. (2018, 11 26). *Når oppdragelse forsvinner fra rammeplanen, vil kun læring stå igjen*. Hentet fra Utdanningsnytt.no: <https://www.utdanningsnytt.no/fagartikkel/nar-oppdragelse-forsvinner-fra-rammeplanen-vil-kun-laering-sta-igjen/112822>
- Vindvik, H. M. (2018, 12 6). *Mat og måltider i barnehagen- En viktig pedagogisk arena*. Hentet fra Nasjonalt kunnskapssenter for barnehager: <https://www.nkfb.no/2018/12/06/mat-og-maltider-i-barnehagen-en-viktig-pedagogisk-arena/>
- Wilhelmsen, B. U. (2017). *Mat- og måltidsaktiviteter i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østbye, H. (2013). I H. Østbye, K. Helland, K. Knapskog, L. Larsen, & H. Moe, *Metodebok for mediefag*. Oslo: Fagbokforlaget.

